

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 6.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.6.4

УДК: [336.1:339.54.012.435]:339.548-027.511

О. С. Білоусова,

д. е. н., провідний науковий співробітник відділу державних фінансів, ДУ

«Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

ORCID ID: 0000-0001-7434-3469

ФІСКАЛЬНІ НАСЛІДКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ТОРГОВОЇ ВІЙНИ

O. Bilousova,

Doctor of Economic Sciences, Leading Researcher of the Department of Public

Finance, Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of

Sciences of Ukraine

THE FISCAL IMPLICATIONS OF A GLOBAL TRADE WAR

Досліджено проблеми глобальної торгової війни та її впливу на фінскальний простір країн-учасниць, третіх країн та України. Виявлено економічні передумови торгового конфлікту між США та Китаєм, причини застосування США політики протекціонізму, фінскальні наслідки розгортання торгової війни та повоєнного розвитку зовнішньої торгівлі. Виявлено вплив причинно-наслідкового підвищення ввізного мита у період розгортання торгової війни на глобальні ланцюги створення доданої вартості. Обґрунтовано загрози та можливості протекціоністської політики. Узагальнено міжнародний досвід трансформації взаємодії держави та підприємств для забезпечення розвитку

фіскального простору та економічного зростання. Виявлено особливості впливу глобальної торгової війни на фіскальний простір України. Обґрунтовано пропозиції для України щодо зменшення ризиків і загроз та використання можливостей, які виникають при глобальних торгових війнах.

The article determines the global trade wars and their impact on the fiscal space of the participating countries, third countries and Ukraine are studied. The economic preconditions of the trade conflict between the USA and China, the reasons for the application of the US protectionist policy, the fiscal consequences of the trade war and the post-war development of foreign trade are revealed. The impact of the causal increase in import duties during the trade war on global value chains has been revealed.

The author sum up the threats of protectionist policy for the parties to the trade conflict and third countries, in particular for the participating countries: bilateral increase in tariffs, price increases, reduction of trade; declining corporate profitability and falling stock prices; reduction of tax revenues, in particular from corporate income tax and personal income tax, as well as due to tax evasion; reduction of labor productivity; reorientation to import substitution, imports from other regions and restructuring of global value chains. It is substantiated that the threat to third countries is the increase in the value of imports due to the spread of the trade conflict to trading partners involved in global value chains; reduction of exports; reducing the profitability of companies and investments; narrowing the fiscal space due to reduced tax revenues; slowing GDP growth. It is proved that these threats directly lead to a narrowing of the fiscal space, increasing the need for state support for certain economic activities and budget support for exporters.

The international experience of transformation of interaction of the state and the enterprises for maintenance of development of fiscal space and economic growth is generalized. The peculiarities of the impact of global trade wars on the fiscal space of Ukraine are revealed. It is determined that Ukraine, as a country with an open economy, has significant foreign economic risks, in particular through: the

introduction of protectionist policies by other trading partners of Ukraine; dependence of domestic exporting companies on foreign contractors and changes in supply conditions; insufficient level of competitiveness and financial potential of Ukrainian exporters to expand participation in global value chains; lack of proper state support for exporters. Proposals to reduce the fiscal consequences and use the opportunities of global trade wars for Ukraine are substantiated.

Ключові слова: глобальні торгові війни, торгові конфлікти, протекціонізм, зовнішня торгівля, податкові надходження, фінансові наслідки, фінансові ризики.

Keywords: global trade wars, trade conflicts, protectionism, foreign trade, tax revenues, fiscal consequences, fiscal risks.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобальні виклики сьогодення, вразливість взаємопов'язаної світової економіки, швидке і нерівномірне зростання зовнішньої торгівлі, загострення міжнародної конкуренції потребують перегляду ролі держави у сучасному світі. Вибіркове і ситуативне застосування окремих інструментів політики протекціонізму, зокрема підвищення ввізного мита, встановлення торгових обмежень, не дають очікуваних результатів щодо покращення торгового балансу, активізації промисловості та збільшення робочих місць. При цьому відбувається погіршення економічної ситуації в країнах – безпосередніх сторонах торгового конфлікту, а також у третіх країнах. Враховуючи, що Україна має відкриту економіку, зовнішня торгівля є важливим фактором впливу на сукупну фактору продуктивність [1] та безпосередньо впливає на фінансовий простір для забезпечення економічного зростання. Глобальні торгові війни мають значний вплив на фінансовий простір країн-учасниць, третіх країн та України. У зв'язку з цим актуалізуються питання виявлення передумов торгових конфліктів, причин розв'язання торгової війни, фінансових наслідків та шляхів їх зменшення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дж.Фоксом розкрито зміст та суперечності сучасної економічної політики, а також виявлено проблеми торгової політики США [2]. Проблематика торгових конфліктів та їх економічних наслідків розглянута М.Аміті, С.Дж. Реддінгом, Д.Е.Вайнштейном [3]. С.Гулар проаналізовано вплив торговельної війни США та Китаю на Європейський Союз [4]. А.Берту, С.Стампнер, К.Жарде, Д.Сієна і С.Урсула виявлено короткостроковий прямий ефект від підвищення торгових тарифів, а також довгострокову вартість торгової війни США та Китаю [5–6]. Г.Джереффі визначено проблеми розвитку глобальних ланцюгів створення доданої вартості в світі [7]. Т.О.Осташко, П.Д.Файгельбаум, П.К.Голдберг, П.Дж.Кеннеді, А.К.Ханделвал досліджено проблеми і можливості протекціонізму [8–9]. В.М.Гейцем доведено необхідність відходу від ідеології неолібералізму та економічного космополітизму і обґрунтовано переваги переходу до політики «нового» протекціонізму, заснованого на принципах реалізації національних економічних інтересів [10]. В.Р.Сіденко обґрунтовано, що настає “глобальний антракт”, упродовж якого відбуватиметься пошук компромісу між прихильниками глобалізації та тими, хто підтримує відродження національного виробничого потенціалу [11]. О.Г.Білорус, В.І.Власов, С.С.Гасанов, І.Г.Ханін Б.М.Данилишин, Т.Л.Боднарчук, П.Вернівський, В.В.Юрчишин визначили економічні наслідки торгових війн для України [12–16]. Нині залишаються маловивченими проблеми фіскальних наслідків глобальних торгових війн для країн-учасниць, третіх країн та України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є виявлення фіскальних наслідків глобальних торгових війн та обґрунтування напрямів їх зменшення. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: дослідити передумови торгового конфлікту між США та Китаєм, виявити причини застосування США політики протекціонізму, обґрунтувати фіскальні наслідки розгортання торгової війни та повоєнного розвитку зовнішньої торгівлі; визначити загрози

та можливості протекціоністської політики; розкрити особливості впливу глобальних торгових війн на фінансовий простір України; обґрунтувати пропозиції для України щодо зменшення ризиків і загроз та використання можливостей, які виникають при глобальних торгових війнах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 2016 р. Дж.Фокс у Доповіді «Торговельна політика США – час почати спочатку» охарактеризував проблеми вільної торгівлі у США, яка розвивалася в інтересах ТНК, і призвела до зменшення виробничої бази та зниження економічної безпеки працюючих американців [2]. Угоди про вільну торгівлю між США та іншими країнами не сприяли збільшенню робочих місць, підвищенню заробітної плати, збалансуванню торгівлі, що генерувало б вигоди від підвищення продуктивності праці і технологічних змін [2].

У період до початку торгової війни (до 2018 р.) між США та Китаєм відбувалося нерівномірне зростання світової торгівлі товарами у ВВП, що становило від 7,8 в.п. (у Великій Британії за 1960–2017 рр.) до 111,6 в.п. (у В'єтнамі за період 1990–2017 рр.). Загалом відбулося суттєве, більш як у двічі, збільшення обсягів світової торгівлі товарами – з 16,61% світового ВВП у 1960 р. до 44,17 % світового ВВП у 2017 р. [17–18].

У США обсяг торгівлі у 1960 р. становив 6,63% ВВП, а у 2017 р. він збільшився майже у тричі до 20,24%. Китай, практично ізолюваний від світової економіки до 1978 р., мав у 2017 р. зовнішньої торгівлі 33,36% ВВП, що у 6,7 рази більше за показник 1970 р. [19].

Частка експорту товарів США у світовій торгівлі зменшилася з 21,6% у 1948 р. до 9,0% у 2017 р. (майже у 2,4 рази або на 12,6 в.п.). Частка імпорту коливалася в межах 13–17,1% упродовж 1948–2017 рр. (табл.1) [20]. Китаєм за період 1948–2017 рр. збільшено обсяг експорту з 0,9% у 1948 р. до 13,2% у 2017 р. (що становило майже 15 разів або на 12,3 в.п.) та імпорту на 9,9 в.п. в загальному обсязі світової торгівлі. Частка імпорту за цей період збільшилася у 17,5 разів з 0,6% до 10,5% упродовж 1948–2017 рр.

**Таблиця 1. Частка експорту та імпорту товарів США і Китаю
у світовій торгівлі, %**

Країни	Період до торгової війни між США та Китаєм								Розгортання торгової війни		Після торг. війни 2020	Темпи зростання/ зменшення у 1948-2017 рр., в.п.
	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2017	2018	2019		
США експорт	21,6	14,6	14,3	12,2	11,2	12,6	9,8	9,0	8,8	9,0	8,4	-12,6
імпорт	13,0	13,9	11,4	12,4	14,3	15,9	17,1	13,7	13,5	13,7	13,9	+0,7
Китай експорт	0,9	1,2	1,3	1,0	1,2	2,5	5,9	13,2	13,1	13,6	15,2	+12,3
імпорт	0,6	1,6	0,9	0,9	1,1	2,7	5,4	10,5	11,0	11,0	1,8	+9,9

Джерело: складено автором за даними [20–21].

Це свідчить про швидке та нерівномірне зростання світової торгівлі товарами. Співвідношення експорту Китаю до експорту США за період 1996–2017 рр. збільшилося майже у шість разів (з 0,24 у 1996 р. до 1,46 у 2017 р.) та відображає прискорення темпів зростання експорту товарів з Китаю та уповільнення експорту товарів США (табл.2).

Приріст експорту позитивно позначається на зростанні доходів країни у вигляді прибутків і зарплат, податкових надходжень, що у сукупності розширює фіскальний простір. Кумулятивний обсяг торгівлі товарами між США та Китаєм у 2013–2017 рр. відображає перевищення зростання імпорту товарів з Китаю до США (2359,7 млрд дол) над експортом США до Китаю (606,9 млрд дол) у 3,9 рази (табл.3).

Таблиця 2. Співвідношення експорту Китаю та США

Показник	Період до торгової війни між США та Китаєм						Розгортання торгової війни		Після торг. війни 2020
	1996	2000	2006	2010	2016	2017	2018	2019	
Загальний обсяг експорту США, млрд. дол	622,78	781,83	1037,03	1278,09	1450,91	1545,81	1665,3	1644,28	1340
Загальний обсяг експорту Китаю, млрд дол	151,05	249,2	968,94	1577,76	2097,64	2263,37	2494,23	2498,57	2650
Співвідношення експорту Китаю до експорту США	0,24	0,32	0,93	1,23	1,45	1,46	1,50	1,52	1,98

Джерело: складно автором за даними [22–23].

Таблиця 3. Обсяги торгівлі США з Китаєм

Період, рік	Експорт США до Китаю		Імпорт США з Китаю		Торговий баланс, млрд дол
	експорт, млрд дол	кумулятивний експорт з 2013 р., млрд дол	імпорт, млрд дол	кумулятивний імпорт з 2013 р., млрд дол	
Період до торгової війни між США та Китаєм					
2013	121,7	121,7	440,4	440,4	-318,7
2014	123,7	245,4	468,5	908,9	-344,8
2015	115,9	361,3	483,2	1392,1	-367,3
2016	115,6	476,9	462,4	1854,5	-346,8
2017	130,0	606,9	505,2	2359,7	-375,2
Період розгортання торгової війни					
2018	120,3	727,2	538,5	2898,2	-418,2
2019	106,4	833,6	450,8	3349,0	-344,4
Період після торгової війни					
2020	124,5	596,8	434,7	2391,6	-310,2
2021	151,1	747,9	506,4	2898,0	-355,3

Джерело: розраховано автором за даними [24].

Торговий дисбаланс за період 2013–2017 рр. збільшився у 1,2 рази. Для порівняння у 1985 р. експорт США до Китаю становив 3,855 млрд дол, а імпорт США з Китаю 3,861 млрд дол з торговим балансом -0,006 млрд дол [24]. Китай став найбільшим торговим партнером США у зовнішній торгівлі – 21,6% від загального обсягу імпорту та 8,4% від загального експорту, що становило 16,4% загального обсягу зовнішньої торгівлі (табл. 4).

Таблиця 4. Загальний обсяг торгівлі США до початку торгової війни – 2017 р.

Країни-партнери США	Експорт		Імпорт		Загальна торгівля, млрд дол	Відсоток від загальної торгівлі, %
	обсяг експорту, млрд дол	відсоток від загального експорту, %	обсяг імпорту, млрд дол	відсоток від загального імпорту, %		
Всі країни	1 546,8	100,0	2342,9	100,0	3889,7	100,0
Китай	130,4	8,4	505,6	21,6	636,0	16,4
Канада	282,4	18,3	300,0	12,8	582,4	15,0
Мексика	243,0	15,7	314,0	13,4	557,0	14,3
Японія	67,7	4,4	136,5	5,8	204,2	5,3
Німеччина	53,5	3,5	117,7	5,0	171,2	4,4
Південна Корея	48,3	3,1	71,2	3,0	119,4	3,1
Велика Британія	56,3	3,6	53,1	2,3	109,4	2,8
Франція	33,6	2,2	48,9	2,1	82,5	2,1
Індія	25,7	1,7	48,6	2,1	74,3	1,9
Італія	18,3	1,2	50,0	2,1	68,3	1,8

Джерело: розраховано автором за даними [25].

Найвагомішими партнерами США до початку торгового конфлікту з Китаєм були Канада, Мексика, Японія, Німеччина та Південна Корея.

Китай експортував переважно трудомісткі товари до США (зокрема, комп'ютери 11,2%, обладнання для мовлення 10,8%, вироби з тканини 3,68%, запчастини для офісної техніки 3,37%, відео дисплеї 1,06%), тоді як США до Китаю поставляв переважно сільськогосподарські товари (соєві боби 11,4%), інтегральні схеми 8,51%, автомобілі 5,1%, сиру нафту 5,46% [26–27]. Це стало наслідком поступової зміни пріоритетів США у створенні робочих місць [28]. Американські компанії використовували Китай як виробничий майданчик з недорогою робочою силою для створення технологічної продукції. Прикладом, була компанія Apple, у якої 358 постачальників деталей для виробництва iPhone знаходилися в Китаї [13].

Збільшення торгового дисбалансу – розриву між експортом та імпортом товарів, а також структура експорту та імпорту створили економічні передумови для торгового конфлікту між США та Китаєм. До основних причин торгового конфлікту також відносять те, що Китай скуповує американські активи, порушує патентні права США, інші права інтелектуальної власності (особливо у сфері виробництва інноваційної продукції); здійснює недобросовісну торгову практику, зокрема незаконне заволодіння новими технологіями США через здійснення кібератак тощо [29–31].

За оцінками Комісії з крадіжок інтелектуальної власності, втрати американської економіки від вкрадених технологій оцінюються у 300 млрд дол., де частка Китаю становить від 50% (150 млрд дол) до 80% (240 млрд дол) цих втрат. Одним з прикладів, є суперечка, в якій компанія Cisco звинувачувала компанію Hуawei у крадіжці технології, завдяки якій Китай витісняє США з їх же ринків. За даними Міністерства внутрішньої безпеки США частка Китаю на ринку підроблених товарів оцінюється у 88% або 1,2 трлн дол [13].

Китай перетворюється з великого споживача інтелектуальної власності на великого виробника інтелектуальної власності. Китай приділяє увагу побудові інноваційної країни, розвитку інноваційних підприємств і сприяння високоякісному економічному зростанню [32]. Перспективне лідерство Китаю закріплено у новій стратегії розвитку країни «Зроблено у Китаї 2025»

(схвалений у 2015 р.), в якій представлено 10-річний план прискорення 4-ї індустріальної революції на базі новітніх комп'ютерних, комунікаційних, мережевих технологій для забезпечення лідерства Китаю у глобальному високотехнологічному виробництві [33–34]. Це передбачає прискорений розвиток високо-технологічних виробництв, насамперед електричних та електронних машин, робототехніки та штучного інтелекту. З цією метою надавались субсидії 154 китайським фірмам у галузі вітрової енергії, сонячної енергії, високопродуктивних акумуляторів та транспортних засобів на альтернативному паливі [35]. Крім того, здійснювалося посилення національної економіки на основі запровадження інновацій в аграрному секторі, аерокосмічній та морській інженерії, біо-медицині, високошвидкісній інфраструктурі [15]. Китай проводив політику підтримки національних корпорацій, у т.ч. шляхом пільгового кредитування та податкових пільг. Державна підтримка здійснювалася навіть в умовах збільшення дефіциту державних фінансів (з 0,1% ВВП у 2011 р. до 3,9% ВВП у 2017 р., 4,8% ВВП у 2018 р., 6,1% ВВП у 2019 р.) [15].

У 2017 р. США прийнято ряд політичних рішень в рамках Стратегічного курсу «Америка понад усе» та політики часткового протекціонізму і торговельної деглобалізації [16; 36]. Визначення групи "чуттєвих" товарів та введення стосовно них надмірно високих митних ставок є одним із способів ведення торгових війн [37].

З початку 2018 р. адміністрація США оголосила про низку протекціоністських заходів, перегляд угод про вільну торгівлю та вихід з торгових об'єднань, зокрема:

-вихід США з Угоди про Транстихоокеанське партнерство (Trans-Pacific Partnership), яку у 2016 р. підписали 12 країн: Бруней, Чилі, Нова Зеландія, Сінгапур, США, Австралія, Перу, В'єтнам, Малайзія, Мексика, Канада, Японія з потенціальним входженням до неї ще шести країн – Колумбії, Філіппін, Тайваню, Південної Кореї, Таїланду та Індонезії. Частка цього угруповання могла сягнути 38–40 % світового ВВП і чверті глобальних обсягів торгівлі [38];

-проголошення намірів перегляду умов Північноамериканської угоди про вільну торгівлю [39];

-відмова від багатосторонніх регіональних торговельних угод на користь двосторонніх [9].

Адміністрація США у березні 2018 р. оголосила про введення мит у розмірі 25% на імпорт заліза, зокрема сталі, та 10% на імпорт алюмінію з широкого кола країн, включаючи Китай, Мексику та країни ЄС [27; 40].

Після рішення Китаю про підвищення мита на товари із США (у відповідь на заходи США щодо збільшення мита на китайські товари) Білий дім оголосив про введення додаткових мит з липня 2018 р. Розмір збільшення тарифів значною мірою визначався типом продукції, часткою імпорту та імпортозалежністю економіки. З часом розширилися й види товарів, зокрема основні засоби (сонячні панелі та пральні машини), групи виробничих запасів та споживчих товарів [5; 30; 40]. У 2018 р. введено мито на імпорт китайської продукції в обсязі більше 303 млрд дол, з них 50% на технологічні вироби [14]. Імпортні тарифи зросли з 2,6% до 16,6% на 12 тис. товарів, що становило 12,7% річного імпорту США.

Паралельно ЄС і Канада запровадили заходи у відповідь проти мит США на сталь та алюміній. Торгові партнери США ввели мито на американський експорт. Ці контрзаходи підвищили тарифи з 7,3% до 20,4% на 8 тис. товарів, що покривало 127 млрд дол (8,2%) річного експорту США [5; 8].

Для зменшення навантаження на окремі країни США оголосили про Угоду з Канадою та Мексикою про скасування мит на імпорт сталі та алюмінію з цих країн і про скасування всіх мит у відповідь на американські товари цими країнами. Нові імпортні тарифи, введені США, Китаєм, Канадою, Мексикою та Європейським Союзом станом на вересень 2018 р., було запроваджено до товарів майже до 3% світового імпорту [6].

Причинно-наслідкове підвищення мита у період розгортання торгової війни між США та Китаєм (2018–2019 рр.) призвело до: збільшення обсягів торгівлі в 2018 р. у США на 0,52 в.п. Проте, у 2019 р. відбувалося скорочення

обсягів на 1,11 в.п., порівняно з попереднім роком, до 19,65% ВВП; зменшення обсягів торгівлі Китаю на 0,09 в.п. у 2018 р. та у 2019 р. на 1,21 в.п., порівняно з попереднім роком.

У 2019 р. відбулося зменшення світової торгівлі на 1,9 в.п., порівняно зі значенням попереднього 2018 р., до 43,96% світового ВВП, зокрема зменшився, порівняно з 2018 р., світовий експорт сільськогосподарської продукції на 1,3 в.п., палива та продуктів видобутку на 5,1 в.п., а також продуктів переробки на 3,3 в.п. [21].

Тенденція перевищення експорту Китаю над обсягом експорту США у період розгортання торгової війни зберіглася і становила у 2018 р. 1,5 та у 2019 р. 1,52, що, відповідно, на 3-4% більше, порівняно з 2017 р. У 2018 р. частка експорту та імпорту США у світовій торгівлі зменшилася, порівняно з 2017 р. на 0,2 в.п., та становила 8,8% та 13,5%. У Китаї частка експорту у світовій торгівлі в 2018 р. зменшилася на 0,1 в.п. та становила 13,1%.

У 2018–2019 рр. торгові обороти між країнами-учасниками торгової війни зменшилися, порівняно з попереднім роком, зокрема:

- експорт США до Китаю у перший рік зменшився на 9,7 млрд дол або 7,5%, у другий рік – 13,9 млрд дол або 11,6%;

- імпорт США з Китаю у перший рік збільшився на 33,3 млрд дол або 6,6%, у другий рік зменшився на 87,7 млрд дол або 16,3%.

Від підвищення мита фактично мали втрати споживачі та компанії країн-учасниць торгової війни [5]. Компанії несли збитки через підвищення вартості сировини та матеріалів, збільшення суми амортизації (через підвищення первісної вартості основних засобів на суму мита), зменшення суми прибутку до оподаткування. Вартість товарів могла підвищуватися (за наявності на них попиту) по всьому ланцюгу створення доданої вартості на внутрішньому ринку країн-учасниць торгової війни. Враховуючи тривалість процесу імпортозаміщення виробничої продукції, а також зменшення пропозиції, з якими стикалися виробники країн-учасниць торгової війни, споживчі ціни зростатимуть і у середньостроковому періоді.

Перерозподільний специфічний ефект підвищення тарифів на сталь не спонукав до створення робочих місць у США. Виробництво сталі в США зростало лише на 2% на рік (упродовж 2018–2019 рр.), а мито на сталь підвищено на 25% [3]. Річні збитки для споживачів і компаній США через високі імпорتنі тарифи становили у 2018 р. близько 51 млрд дол та загальну втрату прибутку у 7,2 млрд дол, а також на зниження прибутковості акцій [27].

Для третіх країн виникали ризики:

- підвищення вартості проміжних сировини і матеріалів в межах ланцюгів створення доданої вартості [41];

- зменшення обсягів виробництва у підприємств-учасників глобальних ланцюгів створення вартості за участю компаній США та Китаю;

- зменшення потреби та відповідно обсягів сировини і матеріалів при скороченні виробництва товарів, на які було введено нові митні тарифи (в країнах-учасниках торгової війни);

- зниження прибутковості експортерів для зниження вартості експорту товарів та утримання конкурентної ціни з урахуванням підвищення мита. Прикладом є специфічні умови постачання сталі, а також товарів для імпортозаміщення яких необхідно тривалий час. Тягар у майже 50% вартості мита на сталь було взято експортерами з метою утримання обсягів поставок. Внаслідок цього відбувалося зменшення податкових надходжень від податку на прибуток, надходжень дивідендів від компаній, у статутному капіталі яких є державна частка;

- падіння цін на акції під впливом торгової війни США і Китаю. Наприклад, у японських транснаціональних корпорацій у 2018 р. знизилися ціни на акції [42];

- збільшення витрат від підвищення митного тарифу на товари відповідної групи (незалежно від постачальника та країни-постачальника). Прикладом може бути підвищення мита на сталь і алюміній, що експортували у США компанії з третіх країн: Європи, Канади та Мексики. Китай був лише десятим за величиною постачальником сталі на ринок США [3];

-уповільнення інвестиційних процесів через невизначеність рішень країн-учасниць торгової війни, а також очікування втрат через політичні оголошення про підвищення тарифів;

-уникнення сплати мита за новими ставками шляхом перепродажу товарів через в'єтнамські компанії. Імпорт в'єтнамської продукції в США збільшився майже на 40% упродовж перших 5 міс. 2019 р. [43].

Торговельний конфлікт між США та Китаєм призвів до скорочення бюджетних надходжень від зовнішньоекономічної діяльності багатьох країн. Закономірними фіскальним наслідками можуть вважатися короткострокове збільшення надходжень від митних платежів та поступове їх скорочення через корегування вартості імпорту груп товарів на які підвищено ставки, а також зменшення податкових платежів через скорочення обсягів імпортних поставок (табл. 5, 6).

Таблиця 5. Мито та інші імпортні збори*, % від податкових надходжень

Країна	Період до торгової війни між США та Китаєм						Розгортання торгової війни	
	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019
США	2,69	1,50	2,22	1,86	1,84	1,68	2,61	3,62
Китай	...	...	4,88	4,04	3,89	3,89	3,48	...
Мексика	8,04	5,13	1,97	1,91	1,90	1,88	2,19	2,06
Перу	10,69	11,61	2,80	1,97	1,80	1,60	1,39	1,29
Південна Корея	13,69	6,24	6,00	3,90	3,35	3,24	2,83	2,63
Японія	...	...	1,79	1,72	1,58	1,62	1,64	...

Примітка: * – це всі збори, які стягуються з товарів, що ввозяться в країну, або послуг, які нерезиденти надають резидентам. Вони включають збори, що стягуються з метою отримання доходу бюджету або захисту для обмеження імпортованих товарів чи послуг.

Джерело: складено автором за даними [43].

Таблиця 6. Податки на міжнародну торгівлю, % від виручки

Країна	Період до торгової війни між США та Китаєм						Розгортання торгової війни	
	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019
США	1,57	1,02	1,16	1,10	1,07	1,01	1,48	2,08
Китай	...	...	4,44	2,36	2,27	2,11	1,91	...
Мексика	6,24	4,05	1,10	1,28	1,30	1,23	1,52	1,46
Перу	16,51	8,10	2,12	1,47	1,34	1,16	1,04	0,94
Південна Корея	11,76	4,31	4,01	2,05	1,80	1,78	1,58	1,42
Канада	3,09	1,05	1,22	1,45	1,50	1,44	1,60	1,26
Світ	...	...	3,64	3,39	3,39	3,22	2,93	2,41

Джерело: складено автором за даними [43].

Частка мита та інших митних зборів у загальному обсязі податкових надходжень у 2018 р., порівняно з 2017 р. збільшилася у США майже на 1 в.п., у Мексиці на 0,31 в.п. та Японії на 0,04 в.п. У Китаї, Перу, Південній Кореї, цей показник зменшився.

Частка податків на міжнародну торгівлю у загальному обсязі виручки зменшилася у Китаї, Перу та Південній Кореї. У світі цей показник зменшувався порівняно з попереднім роком на 0,29 в.п. у 2018 р. та на 0,52 в.п. у 2019 р. У США цей показник упродовж 2018-2019 рр. зростав на 0,47 в.п. та 0,6 в.п., відповідно. Проте, зміни тарифної політики США негативно вплинули на обсяг реалізації та чистий прибуток виробничих корпорацій США (табл. 7).

**Таблиця 7. Обсяг реалізації та чистий прибуток
виробничих корпорацій США**

Рік	Обсяг реалізації (продажу), млрд дол	Чистий прибуток після оподаткування, млрд дол	Частка чистого прибутку в обсязі реалізації, %
Період розгортання війни між США та Китаєм			
2018	6 969	636	9,12
2019	6 835	584	8,55
Період після торгової війни			
2020	6 073	419	6,90
2021	7 231	1 001	13,85

Джерело: складено автором за даними [25].

У 2019 р. обсяг реалізації (продажу) зменшився на 134 млрд грн або на 1,92%, порівняно з попереднім роком. Чистий прибуток після оподаткування зменшився у 2019 р. на 52 млрд дол. або на 8,2%. Частка чистого прибутку в обсязі реалізації зменшувалася у 2019 р. на 0,57 в.п. У 2020 р. частка чистого прибутку продовжувала зменшуватися і становила 6,9%, що на 1,65 в.п. менше за показник минулого року.

У 2020 р. вплив економічних ефектів глобальної торгової війни та економічних обмежень через пандемію COVID-19 за даними ВТО призвів до зменшення торгівлі до 42,08% світового ВВП або на 1,88 в.п., порівняно з 2019 р. [18]. Це свідчить про чутливість світової торгівлі до політичної нестабільності, торгово-економічних обмежень, посткризових економічних ефектів. Крім того, такі наслідки посилюються реакціями монетарної політики,

підвищенням країнового ризику при запозиченнях, глобальним характером торгових воєн і постійним тривалим характером тарифів. У відповідь на інфляційний тиск центральні банки посилювали монетарну політику, що підвищувало реальну процентну ставку. Це знижувало попит фірм на капітал і зменшує інвестиції та споживання [6].

Торговий конфлікт між США та Китаєм завдаватиме фінансових наслідків не лише для цих країн, але й для третіх країн, які включені до торгових ланцюгів, а також для країн з малою та відкритою економікою. Наприклад, Японські транснаціональні корпорації та їх іноземні філії скоротили обсяги реалізації продукції з початку торгової війни. Негативний вплив торгової війни поширювався через глобальний ланцюг створення вартості. За даними Головного митного управління Китаю у 2018 р. понад 40% китайського експорту до світу було здійснено іноземними транснаціональними корпораціями [42].

Нестабільність на світових ринках "прогресує та розширює свій вплив на суспільство і державу у більшості країн через мегатренд, який розвивається і в результаті якого має місце формування на карті світу регіональних об'єднань, у середовищі яких загострюється конкуренція і протистояння та проявляється національний егоїзм" (що дестабілізує односторонні та багатосторонні економічні відносини) [44]. Міжнародна торгівля зачіпає внутрішні економічні фактори виробництва, експорту, зайнятості, продуктивності, які реагують на зміни розмірів митних платежів при імпорті товарів, цін на ринках сировини, обмежень експорту окремих груп товарів, невизначеність торгової та зовнішньоекономічної політики країн, а також впливають на розмір фіскального простору. Інтенсивність впливу глобальних торгових конфліктів на економіку третіх залежить від стадії ділового циклу, відкритості економіки, етапу економічного розвитку та багатьох інших чинників.

Особливість фіскальних наслідків світових торгових війн для третіх країн залежить від стану реальної економіки. Загалом, світові торгові війни

порушують економічну рівновагу та усталені глобальні ланцюжки створення доданої вартості, напрями руху товарів і послуг та робочої сили.

У багатьох країнах змінюється вектор зовнішньоекономічної політики та політико-економічних рішень з урахуванням вигід від національного протекціонізму, перебудови ланцюга доданої вартості в Східній Азії та Європі, для адаптації до економічних і фінансових ризиків від торгових конфліктів та зменшення їх негативного впливу. Промислово розвинуті країни проводять двояку політику: відстоюючи принципи лібералізації та не відступаючи на практиці від політики протекціонізму (жорстко захищаючи своїх виробників і споживачів від зовнішньої конкуренції). При цьому, країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою намагаються все більше лібералізувати свої ринки, тим самим посилюючи залежність власної економіки від кон'юнктури світового господарства [12]. Для країн, що розвиваються, невирішеними залишаються проблеми захисту та підтримки експорту; взаємодії з іноземними провідними компаніями-імпортерами, іноземними інвесторами та вітчизняними підприємствами для забезпечення модернізації промисловості та отримання більшої доданої вартості в глобальному ланцюжку створення вартості.

Існують приклади позитивної взаємодії держави та промислових конгломератів, середній і малих підприємств. Корейський уряд відіграє ключову роль у швидкому розвитку економіки країни, що базується на знаннях (високий рівень фінансування освіти та науки, розробки інновацій, розбудови кращих методів обміну знаннями, підтримки підприємництва) [45]. Завдяки державній підтримці такі компанії, як Hyundai і Samsung, розвивали суднобудування, виробництво автомобілів та електроніки. Samsung сформував достатній фінансовий потенціал для фінансового забезпечення інвестиційного плану на 160 млрд дол (на капітальні витрати у сфері напівпровідників для чипів пам'яті). При цьому Південна Корея також має значний фінансовий простір, який може бути спрямований на підтримку реформ ринку праці та нових інноваційних продуктів [45]. Фінансується Урядова інноваційна

програма та надається підтримка для впровадження інновацій на державних підприємствах.

Корея має експортно-орієнтовану економіку і сильно піддається впливу змін у глобальних ланцюгах створення доданої вартості. Основними експортними напрямками Південної Кореї є Китай (25% у 2017 р.) і США (12%). У період розгортання торгової війни Корея очікувала, що економічне зростання сповільниться з 3% у 2018 р. до 2,5% у 2019 р. [45]. Проте, у 2018 р. з США була досягнута домовленість про вільну торгівлю в рамках американо-корейських переговорів (США отримали кращі умови для експорту автомобілів, було узгоджено обмеження на експорт корейської сталі до США без застосування нових тарифів на сталь (25%)).

Роль держави в процесі розвитку Китаю визначалася через її вплив на структурні зміни, зокрема у сфері продуктивності, попиту, діяльності суб'єктів господарювання, а також забезпечення базової інституційної структури [46]. Державний вплив на економічний розвиток Китаю набув форм створення сприятливого середовища, забезпечення реалізації промислової політики, а також прямого втручання у фінансово-господарську діяльність підприємств [46].

Проведення протекціоністської політики, спрямованої на забезпечення розвитку фіскального простору та економічного зростання, має враховувати потенційні загрози фрагментарного і вибіркового її застосування.

Загрози для країн-учасниць торгової війни: двостороннє підвищення тарифів; взаємне скорочення обсягів торгівлі; зменшення прибутковості підприємств та падіння цін на акції компаній; податкових надходжень, зокрема від податку на прибуток підприємств та на доходи фізичних осіб, а також через уникнення від сплати мита; підвищення цін на групи товарів, на які збільшено ввізне мито; зниження продуктивності праці та збільшення рівня безробіття; переорієнтація на імпортозаміщення, імпорт з інших регіонів та перебудову глобальних ланцюгів доданої вартості; тощо.

Загрози для третіх країн:

- збільшення вартості імпорту через розповсюдження торгового конфлікту на торгових партнерів за групою товарів, на які поширюється норма з підвищення ввізного мита; на інших торгових партнерів – учасників глобальних ланцюгів створення доданої вартості;

- зменшення обсягів експорту через зниження попиту та скорочення виробництва у країнах-учасниках торгової війни;

- зменшення прибутковості операційної діяльності компаній;

- зменшення іноземних та внутрішніх інвестицій;

- звуження фіскального простору через зменшення податкових надходжень від податку на прибуток підприємств та на доходи фізичних осіб;

- уповільнення темпів зростання ВВП.

Ці загрози безпосередньо призводять до звуження фіскального простору, збільшення потреби державної підтримки окремих видів економічної діяльності та бюджетної підтримки експортерів, які вимушені освоювати додаткові ринку збуту.

Можливості протекціоністської політики, що обмежується лише збільшенням ввізного мита і митних платежів, є короткостроковими та полягають у збільшенні бюджетних надходжень від мита та інших платежів від міжнародної торгівлі, встроювання нових підприємств у глобальні ланцюги створення доданої вартості (на заміну підприємств країн-учасниць торгового конфлікту).

Взаємодія держави та підприємств може спрямовуватися на модернізацію підприємств та входу у глобальні ланцюги створення доданої вартості. Держава може здійснювати безпосередній та опосередкований вплив на національні переваги у забезпеченні конкурентоспроможності через такі інструменти, як: субсидії, державні гарантії, залучення грантів, збільшення фінансування освіти і науки, державні інвестиції у інфраструктуру тощо [47].

Використання цих можливостей позитивно сприятиме розвитку фіскального простору. Таким чином, важливим напрямом корегування фіскального простору та подолання ризиків стійкості державних фінансів у

середньостроковому періоді є трансформація взаємодії держави та підприємств з урахуванням сучасних умов, зокрема посилення впливу глобальних ризиків геополітичних змін, світових торгових війн, підвищення рівня світової конкуренції, світової фінансової нестабільності тощо.

Україна, як країна з відкритою економікою, має значні зовнішньоекономічні ризики, зокрема через:

- запровадження політики протекціонізму іншими країнами-торговими партнерами України;

- залежність вітчизняних підприємств-експортерів від іноземних контрагентів та змін умов поставок, збільшення ставок ввізного мита тощо;

- недостатній рівень конкурентоспроможності та фінансового потенціалу українських експортерів для виходу на нові ланки глобальних ланцюгів створення доданої вартості;

- відсутність належної державної підтримки експортерів.

Для України проблеми опосередкованого впливу зміни торговельних відносин Китаю та США, а також США й окремих країн Європи на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств теж можуть результувати у зменшення ВВП на 0,15–1,96% упродовж 2020–2022 рр. [17]. Частка США в загальному експорті України у 2018 р. була незначною і становила 0,05%. До Китаю у 2018 р. Україна поставляла у 1,8 разів більше, ніж до США. Частка Китаю в загальному експорті України становила 0,12% [48] (табл.8).

США та Україна підписали Угоду про торговельно-інвестиційну співпрацю США та України у 2008 р. В рамках цієї Угоди двостороння торгівля США та України може розширюватися на взаємовигідних умовах. У 2018 р. імпорт в Україну із США становив 2,5 млрд дол, що на 39% більше, ніж у 2017 р. Обсяг експорту України в США у 2018 р., порівняно з попереднім роком збільшився на 33%. У 2018 р. торгівля товарами між Україною і Китаєм збільшилася: імпорт Україну із Китаю на 39%, експорт України в Китай на 13%.

У 2019 р. обсяги торгівлі товарами між Україною та США зменшилися на 5% порівняно із 2018 р., проте збільшився обсяг експортно-імпортних операцій з Китаєм, зокрема імпорт в Україну із Китаю становив 105%, а експорт України в Китай – 170,9%.

Таблиця 8. Обсяги торгівлі товарами між Україною та США і Китаєм

Роки	Торгівля товарами між Україною та США				Торгівля товарами між Україною та Китаєм			
	імпорт в Україну із США, млн дол	експорт України в США, млн дол	сальдо, млн дол	частка США в загальному експорті України, %	імпорт в Україну із Китаю, млн дол	експорт України в Китай, млн дол	сальдо, млн дол	частка Китаю в загальному експорті України, %
2017	1788,5	1074,2	714,3	0,04	5040,6	2339,6	2701,0	0,13
2018	2486,2	1425,7	1060,5	0,05	7025,5	2635,8	4389,7	0,12
2019	2354,8	1359,5	995,3	0,05	7379,3	4503,8	2875,4	0,22

Джерело: складено автором за даними [22; 48].

Україна була 59-м за величиною експортним ринком США у 2019 р. Основними категоріями експорту із США були: мінеральне паливо (722 млн дол), транспортні засоби (671 млн дол), обладнання (187 млн дол), літаки (86 млн дол), риба і морепродукти (78 млн дол) та сільськогосподарська продукція США склав 129 млн дол (посівне насіння, готові продукти харчування, горіхи, тютюн тощо).

Україна була 71-м найбільшим постачальником товарів для США у 2019 р. експортуючи: залізо та сталь (567 млн дол), вироби із заліза та сталі (170 млн дол), електричні машини (99 млн дол), консервовані продукти (фруктові та овочеві соки) (46 млн дол), різні текстильні вироби (32 млн дол), інші рослинні олії (31 млн дол), молочні продукти (2 млн дол) [48]. На залізо, сталь та вироби із них припадало 54,2% експорту. Тож, підвищення ставки ввізного мита на ці групи товарів призводило до підвищення їх вартість, частково знижуючи прибутковість операційної діяльності для підтримання конкурентоспроможності цієї продукції. За підсумком 2019 р. індекс промислової продукції в Україні скоротився на 0,5%, зокрема у металургії на 1,4%, порівняно з попереднім роком.

Питома вага сукупного експорту товарів та послуг України у світовому експорті зменшилася з 0,35% у передкризовому 2013 р. до 0,23% у 2018 р. та

0,27% у 2020 р. Це відбувалося через зниження рівня базової конкурентоспроможності вітчизняного експорту [49]; зниження попиту сировини на світових ринках через запровадження підвищених ставок мита та тимчасового скорочення виробництва; високий вміст імпортних сировини та комплектуючих в експортній продукції.

У 2018-2020 рр. частка зовнішньої торгівлі товарами в ВВП України скоротилася з 79,76% ВВП у 2018 р. до 71,92% ВВП у 2019 р. (на 4,84 в.п.) та до 66,33% ВВП у 2020 р. (на 10,43 в.п., порівняно з 2018 р.).

Україна має слабкі експортні позиції, що не дозволяє вітчизняним експортерам повною мірою скористатися можливостями заміщення поставок до США та Китаю.

У 2021 р. унаслідок карантинних обмежень продовжилося скорочення металургійного виробництва на 9,1%, порівняно з 2019 р. Скорочення зовнішньої торгівлі, зокрема продукції металургійного виробництва, негативно позначається на ВВП та призводить до зменшення податкових надходжень і звуження фіскального простору України [50]. Податкові надходження від підприємств металургійного виробництва зменшилися, порівняно 2018 р., і становили 130,22 млрд грн [51]. Це свідчить про фіскальні ризики щодо зменшення податкових надходжень від підприємств цього виду економічної діяльності. Звуження фіскального простору, зокрема від недоотримання податкових доходів, потребує зменшення бюджетних видатків, а також запровадження інших бюджетно-податкових інструментів забезпечення стійкості державних фінансів.

Для України падіння ВВП на 1,96% [17], порівняно із прогнозом Міністерства фінансів України (ВВП на 2022 р. 5368,7 млрд грн), означає зменшення номінального показника ВВП приблизно на 105 млрд грн. За нашими розрахунками обсяг втрат доходів державного бюджету імовірно становитиме 25,2 млрд грн, в першу чергу через зменшення податкових надходжень від податку на прибуток підприємств, і тому зовнішньо-економічні ризики мають розглядатися у складі фіскальних ризиків.

В Україні існує пряма та опосередкована залежність обсягу експортних та імпорتنих операцій, ВВП, інвестицій, рівня факторної продуктивності та суми податкових надходжень від змін умов зовнішньої торгівлі, підвищення мита, зростання невизначеності у світовій торгівлі у короткостроковому періоді та середньостроковій перспективі. Для України зменшення вразливості національної економіки та державних фінансів до зовнішньо-економічних ризиків, зокрема у наслідок торгових війн, можливе при активізації факторів економічного зростання та нарощення фінансового та інвестиційного потенціалу економіки. Формування належної економічної бази забезпечуватиме розширення фіскального простору для економічного зростання на інноваційній основі.

ВИСНОВКИ

Передумовами торгових війн є нерівномірне зростання світової торгівлі та диспропорції експортно-імпорتنих операцій окремих країн; зміна усталених ланцюгів створення доданої вартості; порушення авторських прав на виробництво інноваційної продукції.

Вибіркове і ситуативне застосування окремих інструментів політики протекціонізму, зокрема підвищення ввізного мита, встановлення торгових обмежень, не дають очікуваних результатів щодо покращення торгового балансу, активізації промисловості та збільшення робочих місць. Відбувається погіршення економічної ситуації в країнах – безпосередніх сторонах торгового конфлікту, а також у третіх країнах.

Загрози, що мають фіскальні наслідки для країн-учасниць торгової війни: двостороннє підвищення тарифів; взаємне скорочення обсягів торгівлі; зменшення прибутковості підприємств та падіння цін на акції компаній; зменшення податкових надходжень, зокрема від податку на прибуток підприємств та на доходи фізичних осіб, а також через уникнення від сплати мита за новими ставками; підвищення цін на групи товарів; зниження продуктивності праці; тощо.

Загрози, що мають фінансові наслідки для третіх країн: збільшення вартості імпорту через розповсюдження торгового конфлікту на торгових партнерів за групою товарів, на які поширюється норма з підвищення ввізного мита, та на інших торгових партнерів – учасників глобальних ланцюгів створення доданої вартості; зменшення обсягів експорту через зниження попиту та скорочення виробництва у країнах-учасниках торгової війни; зменшення прибутковості операційної діяльності компаній; зменшення інвестицій; уповільнення темпів зростання ВВП та звуження фінансового простору.

Україна, як країна з відкритою економікою, має значні зовнішньоекономічні ризики, зокрема через: запровадження політики протекціонізму іншими країнами-торговими партнерами України; залежність вітчизняних підприємств-експортерів від іноземних контрагентів та змін умов поставок, збільшення ставок ввізного мита тощо; недостатній рівень конкурентоспроможності та фінансового потенціалу українських експортерів для виходу на нові ланки глобальних ланцюгів створення доданої вартості; відсутність належної державної підтримки експортерів.

Опосередкований вплив наслідків глобальних торгових війн на фінансовий простір України свідчить про необхідність (для забезпечення стратегічного розвитку економіки) мінімізації втрат та використання можливостей від ефекту заміщення контрагентів на зовнішніх ринках, отримання нових іноземних замовлень на виробництво продукції (експортного попиту) у промисловості, а також розширення бюджетно-податкових інструментів державної підтримки експортерів. Реалізація цього можлива за умови ефективної взаємодії держави та вітчизняних підприємств, що може бути предметом подальших досліджень.

Література

1. Кваша Т.К. Моделювання потенційного ВВП для оцінювання фінансового простору України. *Економіка та держава*. 2021. № 11. С. 120–125.

2. Faux J. 2016. U.S. Trade Policy – Time to Start Over. Report. URL: <https://www.epi.org/publication/u-s-trade-policy-time-to-start-over/> (дата звернення: 05.05.2022).

3. Amiti M., Redding S.J., Weinstein D.E. 2020. The Recent Consequences of Trade wars and Trade threats. Who's Paying for the US Tariffs? A Longer-Term Perspective. *AEA Papers and Proceedings 2020*, No 110, 541–546.

4. Goulard S. 2020. The Impact of the US–China Trade War on the European Union. *Emerging Markets Institute, Beijing Normal University*. URL: in.sagepub.com/journals-permissions-india (дата звернення: 05.05.2022).

5. Berthou A., Stumpner S. 2020. Quantifying the impact of the US-China trade war on exports. URL: <https://www.freit.org/WorkingPapers/Papers/TradePolicyMultilateral/FREIT1674.pdf> (дата звернення: 05.05.2022).

6. Berthou A., Jaret C., Siena D., Ursula S. 2018. Costs and consequences of a trade war: a structural analysis. *Rue de la Banque, Banque de France*, No 72. URL: https://publications.banque-france.fr/sites/default/files/medias/documents/818459_rdb72_en_v5.pdf (дата звернення: 05.05.2022).

7. Gereffi G. 2014. Global value chains in a post-Washington Consensus world. *Review of International Political Economy*. Vol. 21, No 1, 9–37. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/09692290.2012.756414> (дата звернення: 05.05.2022).

8. Fajgelbaum P.D., Goldberg P.K., Kennedy P.J., Khandelwal A.K. 2019. The return to protectionism. *Working Paper* 25638. URL: <http://www.nber.org/papers/w25638> (дата звернення: 05.05.2022).

9. Осташко Т.О. Протекціонізм у торговельній політиці США: висновки для України. *Економіка України*. 2017. № 5–6 С. 136–150.

10. Геець В.М. Чому знову настав час починати спочатку? *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 31–38.

11. Сіденко В.Р. Нова торговельна політика США: глобальний антракт. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 58–66.

12. Боднарчук Т.Л. Теоретико-методологічні засади аналізу політики протекціонізму. *Український соціум*. 2013. № 1(44). С. 117–128.
13. Вернівський П. Торгові війни. США vs Китай. 2018. URL: <https://forumkyiv.org/uk/analytics/torgovi-vijni> (дата звернення: 05.05.2022).
14. Данилишин Б. За що воюють США і Китай. П'ять уроків для України. 2018. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/za-shcho-vojujut-ssha-i-kitaj-pjat-urokiv-dlja-ukrajini-2468948.html> (дата звернення: 05.05.2022).
15. Торговельні війни сучасності та їх вплив на економічне зростання і розвиток у світі та Україні / наук. ред. В.Юрчишин. Київ: Заповіт, 2019. 190 с.
16. Білорус О.Г., Власов В.І., Гасанов С.С., Ханін І.Г. Кінець ери глобалізації, деглобалізація, “нова” глобалізація чи перехід до ноосферного співрозвитку? *Фінанси України*. 2020. № 10. С. 7–23.
17. Білоусова О.С. Засади оцінки фіскальних наслідків глобальних торгових війн. *Статистика України*. 2021. № 4. С. 13–23.
18. World Trade Organization, World Bank GDP estimates. Merchandise trade, % of GDP. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS> (дата звернення: 05.05.2022).
19. Krugman P. 1995. Growing World Trade: Causes and Consequences. *Brookings Papers on Economic Activity*. N 1, 25th Anniversary Issue, 327–377. URL: <http://www.jstor.org/stable/2534577> (дата звернення: 05.05.2022).
20. World Trade Statistical Review 2018. Statistical tables. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018chapter08_e.pdf (дата звернення: 05.05.2022).
21. World trade and economic growth. World Trade Statistical Review 2018–2021. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf (дата звернення: 05.05.2022).
22. The World Integrated Trade Solution. URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/USA/Year/2019/TradeFlow/Export> (дата звернення: 05.05.2022).

23. IMF: World Economic Outlook. Database. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/download-entire-database> (дата звернення: 05.05.2022).

24. Trade in Goods with China. An official website of the United States government. Foreign Trade – U.S. URL: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> (дата звернення: 05.05.2022).

25. Top Trading Partners – December 2017. Total Trade. URL: <https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/top/top1712yr.html> (дата звернення: 05.05.2022).

26. Trade. UNITED STATES – CHINA. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/usa/partner/chn> (дата звернення: 05.05.2022).

27. Doifode A., Narayanan G.B. 2020. Trade Effects of U.S. China Trade War: An Econometric Analysis. URL: <https://ssrn.com/abstract=3609033> (дата звернення: 05.05.2022).

28. Ciuriak D. 2019. A Trade War Fuelled by Technology. URL: <https://www.cigionline.org/articles/trade-war-fuelled-technology> (дата звернення: 05.05.2022).

29. Murthy B. 2019. US–China trade disputes: studying long-term trade patterns. *Management and Economics Research Journal*. Vol. 5, 16. URL: <https://doi.org/10.18639/MERJ.2019.942734> (дата звернення: 05.05.2022).

30. Okafor A., Agbai E., Egbedoyin F. 2021. Sectorial Analysis of the U.S. and China Trade Conflict. *European Scientific Journal*. 17(1), 68. URL: <https://doi.org/10.19044/esj.2021.v17n1p68> (дата звернення: 05.05.2022).

31. Section 301 Report into China's Acts, Policies, and Practices Related to Technology Transfer, Intellectual Property and Innovation. URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/Section%20301%20FINAL.PDF> (дата звернення: 05.05.2022).

32. Economic and trade agreement between the United States of America and the People's Republic of China. 2020. Office of The United States Trade

Representative Ambassador Robert E. Lighthizer. United States Department of The Treasury Secretary Steven T. Mnuchin. URL: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/ustr-archives/2007-2017-press-releases/2020> (дата звернення: 05.05.2022).

33. Is 'Made in China 2025' a Threat to Global Trade? URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/made-china-2025-threat-global-trade> (дата звернення: 05.05.2022).

34. Made in China 2025: Ramifications for Foreign Companies. URL: <https://ins-globalconsulting.com/made-in-china-2025-and-ramifications-for-foreign-companies/> (дата звернення: 05.05.2022).

35. Chong T.T., Li X. 2019. Understanding China-US Trade War: Causes, Economic Impact and the Worst-Case Scenario. *Working Paper* 71. URL: https://www.igef.cuhk.edu.hk/igef_media/working-paper/IGEF/igef%20working%20paper%20no.%2071%20english%20version.pdf (дата звернення: 05.05.2022).

36. Evenett S.J. 2019. The pre-Trump Build-up of Trade Discrimination: Scale, Form and Drivers. *EUI Working Paper RSCAS* 2019/53. URL: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/63665/RSCAS_2019_53.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 05.05.2022).

37. Шнипко О.С. Торговельні війни в умовах глобалізації: значення для України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 21/2011. С.4–6.

38. Trans-Pacific Partnership. URL: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/trans-pacific-partnership/tpp-full-text> (дата звернення: 05.05.2022).

39. North American Free Trade Agreement. URL: <https://www.trade.gov/north-american-free-trade-agreement-nafta> (дата звернення: 05.05.2022).

40. European Central Bank. Economic and monetary developments. 2018. *Economic Bulletin*. Issue 6. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201806.en.pdf> (дата звернення: 05.05.2022).

41. Žemaitytė S., Urbšienė L. 2020. Macroeconomic Effects of Trade Tariffs: A Case Study of the U.S.-China Trade War Effects on the Economy of the United States. *Organizations and Markets in Emerging Economies*. Vol. 11, No 2(22), 305–326.
42. Sun C., Tao Z., Yuan H., Zhang H. 2019. The Impact of the US-China Trade War on Japanese Multinational Corporations. *RIETI Discussion Paper Series* 19-E-050. URL: <https://www.rieti.go.jp/en> (дата звернення: 05.05.2022).
43. World Bank Groups. 2018. Customs and other import duties. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.IMPT.ZS> (дата звернення: 05.05.2022).
44. Геєць В.М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ: Академперіодика, 2020. 456 с.
45. Dahlman C., Anderson T. 2000. Korea and the Knowledge-based Economy: Making the Transition. Washington, DC: World Bank and OECD. World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/13845> (дата звернення: 05.05.2022).
46. Salidjanova N., Ker M., Koleski K., O'Connor S., Snyder M., Waksman I. 2017. *Economics and Trade Bulletin*. U.S.-China Economic and Security Review Commission. URL: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/February%202017%20Trade%20Bulletin.pdf> (дата звернення: 05.05.2022).
47. Porter M.E. (1980). *The Competitive Advantage of Nations*. The Free Press. A Division of Macmillan, New York. 895 p.
48. An official website of the United States government. Foreign Trade (2022), “U.S. trade in goods with Ukraine”. Foreign Trade. URL: census.gov/foreign-trade/balance/c4623.html (дата звернення: 05.05.2022).
49. Розвиток національної торговельної політики для підвищення конкурентоспроможності економіки України : колективна монографія / за ред.

д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2021. 313 с.

50. Луніна І.О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання: монографія. ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2020. 440 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/339.pdf> (дата звернення: 05.05.2022).

51. Структура податкових надходжень за галузями економіки за 2019 р. Рейтинг. 2020. Вип. 1. URL: <https://rating.zone/wp-content/uploads/2020/02/struktura-podatkovykh-nadkhodzhen-za-haluziamy-ekonomiky-za-2019-r..pdf> (дата звернення: 05.05.2022).

References

1. Kvasha, T.K. (2021), “Modeling of potential GDP for estimating the fiscal space of Ukraine”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 11, pp. 120–125.
2. Faux, J. (2016), “U.S. Trade Policy – Time to Start Over. Report”, [Online]. The Economic Policy Institute, available at: <https://www.epi.org/publication/u-s-trade-policy-time-to-start-over/> (Accessed 5 May 2022).
3. Amiti, M., Redding, S.J. and Weinstein, D.E. (2020), “The Recent Consequences of Trade wars and Trade threats. Who’s Paying for the US Tariffs? A Longer-Term Perspective”, *AEA Papers and Proceedings 2020*, vol. 110, pp. 541–546.
4. Goulard, S. (2020), “The Impact of the US–China Trade War on the European Union”. *Emerging Markets Institute, Beijing Normal University*, [Online], available at: in.sagepub.com/journals-permissions-india (Accessed 5 May 2022).
5. Berthou, A. and Stumpner, S. (2020), “Quantifying the impact of the US–China trade war on exports”, [Online], available at: <https://www.freit.org/WorkingPapers/Papers/TradePolicyMultilateral/FREIT1674.pdf> (Accessed 5 May 2022).
6. Berthou, A., Jarret, C., Siena, D. and Ursula, S. (2018), “Costs and consequences of a trade war: a structural analysis”, *Rue de la Banque, Banque de France*, [Online], vol. 72, available at: <https://publications.banque->

france.fr/sites/default/files/medias/documents/818459_rdb72_en_v5.pdf (Accessed 5 May 2022).

7. Gereffi, G. (2014), “Global value chains in a post-Washington Consensus world”, *Review of International Political Economy*, [Online], vol. 21, no. 1, pp. 9–37, available at: <http://dx.doi.org/10.1080/09692290.2012.756414> (Accessed 5 May 2022).

8. Fajgelbaum, P.D., Goldberg, P.K., Kennedy, P.J. and Khandelwal, A.K. (2019), “The return to protectionism”, *Working Paper* 25638, [Online], available at: <http://www.nber.org/papers/w25638> (Accessed 5 May 2022).

9. Ostashko, T.O. (2017), “Protectionism in US trade policy: conclusions for Ukraine”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5–6, pp. 136–150.

10. Heiets', V.M. (2017), “Why is it time to start over?”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5–6, pp. 31–38.

11. Sidenko, V.R. (2017), “The new US trade policy: a global intermission”, *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5–6, pp. 58–66.

12. Bodnarchuk, T.L. (2013), “Theoretical and methodological principles of analysis of protectionist policy”, *Ukrains'kyj sotsium*, vol. 1(44), pp. 117–128.

13. Vernivs'kyj, P. (2018), “Trade wars. USA vs China”, [Online], available at: <https://forumkyiv.org/uk/analytics/torgovi-vijni> (Accessed 5 May 2022).

14. Danylyshyn, B. (2018), “What the United States and China are fighting for. Five lessons for Ukraine”, [Online], available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/za-shcho-vojujut-ssha-i-kitaj-pjat-urokiv-dlja-ukrajini-2468948.html> (Accessed 5 May 2022).

15. Yurchyshyn, V. (2019), *Torhovel'ni vijny suchasnosti ta ikh vplyv na ekonomichne zrostannia i rozvytok u sviti ta Ukraini* [Modern trade wars and their impact on economic growth and development in the world and Ukraine], Zapovit, Kyiv, Ukraine.

16. Bilorus, O.H., Vlasov, V.I., Hasanov, S.S. and Khanin, I.H. (2020), “The end of the era of globalization, deglobalization, “new” globalization or the transition to noosphere co-development?”, *Finansy Ukrainy*, vol. 10, pp. 7–23.

17. Bilousova, O.S. (2021), “Principles for assessing the fiscal consequences of global trade wars”, *Statystyka Ukrainy*, vol. 10, pp. 13–23.

18. World Trade Organization, World Bank GDP estimates (2018), “Merchandise trade, % of GDP”, available at: <https://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS> (Accessed 5 May 2022).

19. Krugman, P. (1995), “Growing World Trade: Causes and Consequences”, *Brookings Papers on Economic Activity*, vol. 1, 25th Anniversary Issue, pp. 327–377, available at: <http://www.jstor.org/stable/2534577> (Accessed 5 May 2022).

20. World Trade Organization (2018), “World Trade Statistical Review 2018. Statistical tables”, available at: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2018_e/wts2018chapter08_e.pdf (Accessed 5 May 2022).

21. World Trade Organization (2018), “World trade and economic growth. World Trade Statistical Review 2018–2021”, available at: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf (Accessed 5 May 2022).

22. The World Integrated Trade Solution (2019), “The World Integrated Trade Solution”, available at: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/USA/Year/2019/TradeFlow/Export> (Accessed 5 May 2022).

23. International Monetary Fund (2022), “World Economic Outlook. Database”, available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2022/April/download-entire-database> (Accessed 5 May 2022).

24. Official website of the United States government, the Census Bureau (2018), “Trade in Goods with China. An. Foreign Trade – U.S.”, available at: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> (Accessed 5 May 2022).

25. Official website of the United States government, the Census Bureau (2017), “Top Trading Partners – December 2017. Total Trade”, available at: <https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/top/top1712yr.html> (Accessed 5 May 2022).

26. The Observatory of Economic Complexity (2020), “Trade. UNITED STATES – CHINA”, available at: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/usa/partner/chn> (Accessed 5 May 2022).

27. Doifode, A. and Narayanan, G.B. (2020), “Trade Effects of U.S. China Trade War: An Econometric Analysis”, [Online], available at: <https://ssrn.com/abstract=3609033> (Accessed 5 May 2022).

28. Ciuriak, D. (2019), “A Trade War Fuelled by Technology”, [Online], available at: <https://www.cigionline.org/articles/trade-war-fuelled-technology> (Accessed 5 May 2022).

29. Murthy, B. (2019), “US–China trade disputes: studying long-term trade patterns”, *Management and Economics Research Journal*, [Online], vol. 5, available at: <https://doi.org/10.18639/MERJ.2019.942734> (Accessed 5 May 2022).

30. Okafor, A., Agbai, E. and Egbedoyin, F. (2021), “Sectorial Analysis of the U.S. and China Trade Conflict”, *European Scientific Journal*, [Online], vol. 17(1), available at: <https://doi.org/10.19044/esj.2021.v17n1p68> (Accessed 5 May 2022).

31. The Office of the U.S. Trade Representative (2018), “Section 301 Report into China's Acts, Policies, and Practices Related to Technology Transfer, Intellectual Property and Innovation”, available at: <https://ustr.gov/sites/default/files/Section%20301%20FINAL.PDF> (Accessed 5 May 2022).

32. The Office of the U.S. Trade Representative (2020), “Economic and trade agreement between the United States of America and the People’s Republic of China”, available at: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/ustr-archives/2007-2017-press-releases/2020> (Accessed 5 May 2022).

33. McBride, J. and Chatzky, A. (2019), “Is ‘Made in China 2025’ a Threat to Global Trade?”, The Council on Foreign Relations, [Online], available at: <https://www.cfr.org/backgrounder/made-china-2025-threat-global-trade> (Accessed 5 May 2022).

34. INS Global (2020), “Made in China 2025: Ramifications for Foreign Companies”, available at: <https://ins-globalconsulting.com/made-in-china-2025-and-ramifications-for-foreign-companies/#> (Accessed 5 May 2022).

35. Chong, T.T. and Li, X. (2019), “Understanding China-US Trade War: Causes, Economic Impact and the Worst-Case Scenario”, *Working Paper*, vol. 71, [Online], available at: https://www.igef.cuhk.edu.hk/igef_media/working-paper/IGEF/igef%20working%20paper%20no.%2071%20english%20version.pdf (Accessed 5 May 2022).

36. Evenett, S.J. (2019), “The pre-Trump Build-up of Trade Discrimination: Scale, Form and Drivers”, *EUI Working Paper RSCAS* 2019/53, [Online], available at: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/63665/RSCAS_2019_53.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Accessed 5 May 2022).

37. Shnipko, O.S. (2011), “Trade wars in the context of globalization: significance for Ukraine”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 21/2011, pp. 4–6.

38. The Office of the U.S. Trade Representative (2018), “Trans-Pacific Partnership”, available at: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/trans-pacific-partnership/tpp-full-text> (Accessed 5 May 2022).

39. The International Trade Administration (2018), “North American Free Trade Agreement”, available at: <https://www.trade.gov/north-american-free-trade-agreement-nafta> (Accessed 5 May 2022).

40. European Central Bank (2018), “Economic and monetary developments”, *Economic Bulletin*, [Online], Issue 6, available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb201806.en.pdf> (Accessed 5 May 2022).

41. Žemaitytė, S. and Urbšienė, L. (2020), “Macroeconomic Effects of Trade Tariffs: A Case Study of the U.S.-China Trade War Effects on the Economy of the United States”, *Organizations and Markets in Emerging Economies*, vol. 11, no. 2(22), pp. 305–326.

42. Sun, C., Tao, Z., Yuan, H. and Zhang, H. (2019), “The Impact of the US-China Trade War on Japanese Multinational Corporations”, *RIETI Discussion Paper*

Series 19-E-050, [Online], available at: <https://www.rieti.go.jp/en> (Accessed 5 May 2022).

43. World Bank Groups (2018), “Customs and other import duties”, available at: <https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.IMPT.ZS> (Accessed 5 May 2022).

44. Heiets', V.M. (2020), *Fenomen nestabil'nosti – vyklyk ekonomichnomu rozvytku* [The phenomenon of instability is a challenge to economic development], DU «Instytut ekonomky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy», Akademperiodyka, Kyiv, Ukraine.

45. Dahlman, C. and Anderson, T. (2000), “Korea and the Knowledge-based Economy: Making the Transition”, World Bank and OECD, available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/13845> (Accessed 5 May 2022).

46. Salidjanova, N., Ker, M., Koleski, K., O'Connor, S., Snyder, M. and Waksman, I. (2017), “Economics and Trade Bulletin. U.S.-China Economic and Security Review Commission”, available at: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/February%202017%20Trade%20Bulletin.pdf> (Accessed 5 May 2022).

47. Porter, M.E. (1980), *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press. A Division of Macmillan, New York, USA.

48. An official website of the United States government. Foreign Trade (2022), “U.S. trade in goods with Ukraine”, available at: census.gov/foreign-trade/balance/c4623.html (Accessed 5 May 2022).

49. Ostashko, T.O. (2021), *Rozvytok natsional'noi torhovel'noi polityky dlia pidvyschennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy* [Development of national trade policy to increase the competitiveness of Ukraine's economy], DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy», Kyiv, Ukraine.

50. Lunina, I.O. (2020), *Publichni finansy v makroekonomichnij politytsi zrostannia* [Public finance in macroeconomic growth policy], DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy», Kyiv, Ukraine.

51. Rejtynh. Biznes v ofitsijnykh tsyfrakh (2019), “Structure of tax revenues by sectors of the economy in 2019”, available at: <https://rating.zone/wp->

content/uploads/2020/02/struktura-podatkovykh-nadkhodzen-za-haluziamy-ekonomiky-za-2019-r..pdf (Accessed 5 May 2022).

Стаття надійшла до редакції 24.06.2022 р.